

Műhely

Családi napközi modell-kísérlet

A gyermekek napközbeni ellátásának biztosítása törvényben rögzített önkormányzati kötelesség, a Szociális törvény 60. paragrafusában meghatározott körben. Ezt ma Magyarországon a különböző korosztályok ellátására szakosodott intézmények – a bölcsődék, óvodák, iskolai napközik – látják el szakmailag ellenőrzött formában.

A bölcsődei férőhelyek számának drasztikus csökkenése ismert tény. Ez elsősorban a kistelepüléseket érintette. Már csak elvétve találunk olyan községet, ahol van bölcsőde. A korosztály egy jelentős része tehát biztosan ki van zárva a szakmailag garantált napközbeni ellátásból. Ugyanakkor a bölcsődékkal nem rendelkező településeken is szüksége van a munkát vállaló szülőknek arra, hogy megfelelő színvonalú elhelyezést tudjanak találni gyermekük számára.

A ma rendelkezésre álló intézmények mellett a családoknak igénye van választható, más típusú napközbeni ellátási formára is, a kisebb és a nagyobb településeken egyaránt. A bölcsődék, óvodák mellett a szakmai segítség és felügyelet mellett működő úgynevezett családi napközik létrejötte érdeke lehet mind a munkát vállaló szülőnek, mind az önkormányzatnak, hiszen ezek rugalmasan tudnak alkalmazkodni a családok változó és sokféle igényeihez. A családi napközi bölcsődés, óvodás és iskolás korú gyermekek napközbeni gondozását, nevelését, felügyeletét biztosító szolgáltatás, amit a szolgáltatást végző személy díjazás ellenében a saját otthonában, vagy más, a célnak megfelelő lakásban nyújt, a helyi önkormányzat rendszeres szakmai támogatásával és ellenőrzésével. Fenntartásának és működésének költségeit részben az önkormányzat, részben a szülők fedezik.

A Népjóléti Minisztérium XIV. Család- és Gyermekvédelmi főosztálya felkérésére 1993 elején a Bölcsődék Országos Módszertani Intézet, a Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Intézet és a Népjóléti Minisztérium szakembereiből álló munkacsoport kidolgozta a Családi napközi engedélyezéséhez és működéséhez javasolt kritériumokat és elvárásokat, tájékoztatót készített az önkormányzatok részére és összeállított egy tervezetet a Családi napközi hálózat létrehozásának, működésének, valamint a támogató-ellenőrző szakemberek és az ellátást nyújtók felkészítésének kipróbálására. 1994-ben vizsgálatot indított a modell megvalósításának illetve lehetséges megoldási módjainak kidolgozása érdekében. A vizsgálat része:

- az igények felmérése.
- a hálózat kialakítása és a működtetés lépéseinek a kidolgozása
- a támogató-ellenőrző szakemberek felkészítése
- az ellátásra vállalkozók támogatásának megszervezése, felkészítése, ismeretterjesztő szakanyagok készítése.

A modell-kísérlethez Kiskunhalas önkormányzata vállalt partnerséget. Az első lépés ennek az új ellátási formának a bevezetése iránti igény felmérése volt: vannak-e olyan szülők a városban, akik szeretnék gyermeküket családi napközibe járatni, és vannak-e olyanok, akik szívesen vállalkoznának családi napközi működtetésére. A munkacsoport kérdőíveket készített a szülők és a vállalkozók részére. Az önkormányzat vállalta az új ellátási forma ismertetését a lakossággal, valamint a kérdőívek terítését. A leírást és a kérdőíveket két

alkalommal, 1994. október 29. és november 12., megjelentette a „Város Háza” című lapban, amely Kiskunhalas Város Polgármesteri Hivatalának időszakos értesítője, amit minden család ingyen megkap. Ezzel egyidőben a szülői kérdőíveket a bölcsődéken, óvodákon, nevelési tanácsadókon keresztül is eljuttatták az érintetteknek és december végéig begyűjtötték a kitöltött példányokat. Ugyanakkor elkezdtek a CSANA hálózat helyi szervezeti felépítéséhez szükséges pénzügyi források és lehetőségek meghatározását.

Szülői kérdőív

A szülők részére készült kérdőívet 501 család töltötte ki és küldte vissza. A válaszok összesen 879 tizennégy évesnél fiatalabb gyermekre vonatkoznak. A vizsgált mintában a két- és az egy gyermekes családok száma a legnagyobb. Két gyermeket 246 család nevel, ez a minta 49%-a, míg egy gyermeket 193 család nevel, a minta 38,5%-a. Háromgyermekes család 51 van, akik a 10%-ot alkotják. Egyetlen családban van 5 tizennégy évesnél fiatalabb gyermek.

<i>I. A vizsgált családok száma és %-os aránya aszerint, hogy hány adott életkorú gyermeket nevelnek.</i>						
Az adott életkorú gyermekek száma a családban	3 évnél fiatalabb gyermeke(ke)t nevelő családok		Óvodáskorú gyermeke(ke)t nevelő családok		Iskoláskorú gyermeke(ke)t nevelő családok	
	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
1	166	33,0%	357	71,0%	163	32,5%
2	11	2,0%	53	11,0%	27	5,0%

A vizsgálat családokban 466 óvodáskorú (53%), 223 iskoláskorú (25%) és 191 három évnél fiatalabb (22%) gyermek él.

A megkérdezett családokban az anyák 64,5%-a, míg az apák 76,8%-a dolgozik. A GYED-en, illetve GYES-en lévő apák aránya 0,6%, anyák aránya 19,6%. A többiek háztartásbelinek, munkanélkülinek, vagy valamilyen egyéb státuszban lévőknek tüntették fel magukat. Az adatok értelmezésénél itt figyelembe kell venni azt a tényt, hogy a beérkezett kérdőívek nem reprezentatív módon kiválasztott családoktól származnak. Vagyis, a mintában nem egyenlő arányban kerültek be különböző helyzetű családok. A kérdőívek terjesztése részben a bölcsődéken és az óvodákon keresztül történt. Az anyák több mint fele dolgozik, de mivel a gyermekek többsége eleve azért jár bölcsődébe illetve óvodába, mert a szülők munkába álltak, ez az arány nem tekinthető általában jellemzőnek a családokra (még kizárólag Kiskunhalas vonatkozásában sem). Azonban feltétlenül hasznos információs értéke van számunkra, hiszen a kisgyermekek napközbeni ellátásáról nyert adatokat ennek tükrében értelmezzük.

A felmérés szerint az 501 család közül: 374 családból 413 gyermek jár óvodába, 142 családból 147 gyermek jár bölcsődébe, 138 családból 152 gyermek jár iskolai napközibe. 71 családból 71 gyermekre vigyáz GYED-es, GYES-es szülő, 37 családból 37 gyermek számára találtak egyéb megoldást, 34 családból 34 gyermekre vigyáz háztartásbeli szülő, 26 családban 26 gyermekre vigyáz nagyszülő.

A különböző napközbeni gyermekellátási megoldásokkal élő családok megoszlása a válaszadások alapján két jól elkülönülő oszlopba oszthatók:

1. Akik az intézményes ellátást veszik igénybe (bölcsőde, óvoda, iskolai napközi) – összesen 712 gyermeket érint.

2. Akik más megoldással élnek.

Ez utóbbiak további két csoportba sorolhatók:

2/a akik otthon vannak gyermekükkel: GYED-es, GYES-es, háztartásbeli anyukák – összesen 105 gyermeket érint,

2/b akik nagyszülők segítségét veszik igénybe, vagy egyéb megoldást találtak. Összesen 63 gyermeket érint.

<i>II. Anya helyzete és a napközben különböző helyeken tartózkodó gyermekek száma</i>								
anya	bölcsőde	óvoda	iskolai napközi	otthon háztartásbeli anyával	otthon GYED-en, GYES-en lévő anyával	nagyszülővel	egyéb	összesen
nem válaszolt	4'	1	1	0	1	0	0	7
dolgozik	105	260	97	16	3	23	29	698
GYED-en van	8	33	8	1	30	0	2	82
GYES-en van	19	44	16	1	37	0	1	118
háztartásbeli	0	15	5	8	0	0	1	29
munkanélküli	5	32	11	5	0	2	2	57
egyéb	6	28	14	3	0	1	2	54
összesen	147	413	152	34	71	26	37	

Ha az anyák helyzetét nézzük, a számadatokból az derül ki, hogy a dolgozók után a GYES-en és GYED-en lévők, majd a munkanélküliek és az „egyéb” elfoglaltságúak vesznek leginkább igénybe valamilyen kisgyermekellátási megoldást. Az intézményes ellátás (bölcsőde, óvoda, iskolai napközi) mellett az otthoni gondozás (GYED-en, GYES-en lévő anyával) illetve az „egyéb”, vagyis a felsoroltakon kívüli, más ellátási forma a gyakori.

<i>III. Apa helyzete és a napközben különböző helyeken tartózkodó gyermekek száma</i>								
apa	bölcsőde	óvoda	iskolai napközi	otthon háztartásbeli apával	otthon GYED-en, GYES-en lévő apával	nagyszülővel	egyéb	összesen

nem választott	12	35	12	5	1	4	2	71
dolgozik	121	314.	115	19	55	19	26	669
GYED-en van	0	0	0	0	0	0	0	-
GYES-en van	0	3	1	0	.3	0	0	7
háztartásbeli	0	0	0	0	0	0	0	-
munkanélküli	6	31	11	7	7	1	4	67
egyéb	8	30	13	3	5	2	5	66
összesen	147	413	152	34	71	26	37	

Az apák helyzetének vizsgálatakor hasonló tendenciát lehet megfigyelni. Az eltérés csupán a GYED-et, a GYES-t igénybevevő apák számában van. GYED-en lévő egyáltalán nem, GYES-en lévő apa pedig összesen csak 7 volt a vizsgált mintában. A dolgozók után a munkanélküli és „egyéb” elfoglaltsága apák gyermekei vettek leginkább igénybe valamilyen ellátást.

A megkérdezett családok 81%-ának van lehetősége arra, hogy gyermekét alkalmanként más valaki felügyeletére bízva. A legtöbben, 68%, csak ritkán, tényleg alkalomszerűen teszik ezt. Rendszeresen csak a családok 7%-a él ezzel a lehetőséggel. Ilyen esetekben leginkább a nagyszülőkre (69%) számíthatnak, és kisebb mértékben más rokonra (15%) illetve barátokra (15%). Az esetek többségében ilyenkor is csak változó időszakokra, illetve néhány órára választják ezt a megoldást.

A családok zöme, 73%, ezért nem nyújt ellenszolgáltatást, aki igen, az is természetben fizet érte.

A vizsgált családok fele igényelne családi napközi ellátást a lakóhelyén a bölcsődei, óvodai, iskolai napközi ellátás mellett. A válaszok szerint a legtöbb család alkalmanként szeretné igénybe venni ezt a szolgáltatást mind bölcsődéskorú, óvodáskorú és iskoláskorú gyermeke(i) részére.

Rendszeresen a bölcsődéskorúak 20, óvodáskorúaknak 30, iskolás korúaknak 15 család szeretné ezt a napközbeni ellátási formát.

IV. A hagyonívnt napközbeni kisgyermekellátás mellett más szolgáltatásra igényt tartó anyák megoszlása elfoglaltságuk és a gyermek életkora szerint

	Bölcsődés korú gyermeknek			Óvodás korú gyermeknek			Iskolás korú gyermeknek		
	rendszeresen	alkalmanként	szezonhálisan	rendszeresen	alkalmanként	szezonhálisan	rendszeresen	alkalmanként	szezonhálisan
dolgozik	9	34	7.	20	76	22	11	45	16
GYED-en van	5	15		4	16	1	1	5	
GYES-en van	3	23		1	17	1	1	6	

munka nélküli		1	3	1	7	3		2	1
egyéb elfoglaltság	1			2	9	1		4	2

A 4. táblázat mutatja, hogy az egyes elfoglaltságú anyák milyen rendszerességgel igényelnének másfajta ellátást gyermekeik részére.

A megkérdezettek 25%-a vállalkozna díjazás fejében családi napközi működtetésére.

Vállalkozói kérdőív

A vállalkozók részére készült kérdőívét összesen 13-an küldték vissza kitöltve. Mindannyiukra igaz, hogy díjazás fejében vállalnák családi napközi működtetését és szívesen fogadnák, hogy a gyermekek jó színvonalú ellátása érdekében az önkormányzat szakmai támogatást nyújtson nekik.

Mind a 13-an szívesebben végeznék ezt a tevékenységet közalkalmazotti jogviszonyban az önkormányzattal, de 2 fő vállalkozóként is el tudná képzelni munkáját.

Rendszeres ellátást szeretne nyújtani 12 fő, míg alkalmoszerűen 1 fő vállalna gyermekeket. Úgy tűnik ebben a kérdésben különbség van a családi napközi ellátást nyújtók és a szülők elképzelései közt. Hiszen a korábbi adataink szerint a családok többsége alkalmoszerűen igényelné ezt a szolgáltatást. Azonban ez az igénykülönbség csak látszólagos, hiszen a megkérdezett családok nagy része már eleve intézménybe (bölcsőde, óvoda, iskolai napközi) hordja gyermekét és kiegészítő szolgáltatásként tekinti a családi napközit.

Teljes képet akkor kapnánk arról, hogy a város lakossága milyen időszakonként (rendszerességgel) igényelné ezt a kisgyermek-ellátási formát, ha a felmérést Kiskunhalason mindenkire kiterjesztenénk.

Mint azt az előzőekben ismertettük, a szülők körében végzett véleménygyűjtés kérdőíveit elsősorban a bölcsődéket, óvodákat, iskolai napközit már igénybe vevő családok küldték vissza kitöltve.

A vállalkozók közül 9-en máshol, 6-an pedig saját otthonukban szeretnék végezni a gyermekek gondozását, nevelését.

A családi napközi iránt érdeklődők köréből bölcsődés korú gyermekeket 5-en (38,5%), óvodás korú gyermekeket 9-en (69,2%), iskoláskorú gyermekeket 3-an (23,1%), vegyes életkorú gyermekeket 3-an (23,1 %) vállalnának szívesen.

A kérdőívek beérkezésével és feldolgozásával párhuzamosan tovább folytak a családi napközi modell-kísérlet munkálatai. Úgy tűnik, még többen érdeklődnek egy ilyen szolgáltatás beindítása iránt. Kiskunhalas önkormányzatánál most van folyamatban a döntéselőkészítés az önkormányzat által nyújtandó támogatás módjáról és mértékéről. Hamarosan megtörténik a támogató-ellenőrző szakemberek kijelölése és felkészítése. Ők segítik majd a családi napközi ellátást nyújtók munkáját. Remény van rá, hogy az ellátás már 1995-ben beindulhat egy-két helyszínen.

(A felmérést készítették: Korintus Mihályné, Bölcsődék Országos Módszertani Intézete; Kalló Éva, Csecsemőotthonok Pikler Emmi Országos Módszertani Intézete; Dr. Mátay Katalin, Bölcsődék Országos Módszertani Intézete; Vigassy Józsefné, Népjóléti Minisztérium)